

men. Hij constateerde dat men in de laatste jaren als gevolg van de Eerste Wereldoorlog in een echte crisis van de rechtsstaat terechtgekomen was. En deze crisis was de oorzaak van het ontstaan van het fascisme.¹⁶ Het eerste verzet tegen de constitutionele grondslagen van de rechtsstaat was uiteraard van contrarevolutionaire, reactionaire aard. Men wilde herstel van de gilden, herstel van de adel als politieke kracht, herstel van de politieke macht van de vorst. De hele negen-
 28 tiende eeuw bleef deze oppositie bestaan, maar werkelijke kracht ging er niet vanuit, totdat deze stroming aan het begin van de twintigste eeuw een nieuwe impuls en nieuwe argumenten kreeg.

Dat was dan allereerst de verzwakking van het centrale overheidsgezag, omdat 'het constitutioneel stelsel', zoals Anema dit noemde, van het begin af aan de kiem van vijandschap tegen een sterk gezag in zich droeg. Met de voortdurende uitbreiding van de staatstaken werd deze inherente antiautoritaire neiging steeds minder te verenigen met 'de behoefte van het werkelijke leven'.¹⁷ Als tweede minpunt noemde Anema 'het toenemend misbruik van sommige vrijheidsrechten'. In plaats van de besten te kiezen, werden steeds weer parlementaire vertegenwoordigers gekozen die absoluut niet deugden voor die functie. De vrijheid van drukpers ontaardde vaak in schandaalpers of pure belangenbehartiging. De vrijheid van vereniging en vergadering diende vaak tot opruiing tegen het staatsgezag. Een hele klasse van beroepspolitici was ontstaan, waardoor mensen van werkelijk formaat nauwelijks meer de kans kregen, want alleen de 'slimste beroepsmiddelmatigheden' kwamen aan de macht. Hierdoor dreigde het parlement alle waardigheid te verliezen. Heel de nationale staat dreigde het slachtoffer te worden van de verschillende klassen, georganiseerd in vakverenigingen en ondernemersorganisaties, waarbij men zich meer solidair voelde met de arbeiders of ondernemers in de andere landen dan met de eigen nationale staat.¹⁸

En dan, zo verklaarde Anema, kwam tenslotte heel de kritiek op de rechtsstaat samen in de constatering, dat de democratie verworpen was tot een 'bewind van de massa', waarin het extremisme en eigenbelang hoogtij vierden. Alles moest worden 'gedemocratiseerd': de monarchie als integratiefactor opgeruimd, de uitvoerende macht verzwakt, titels en waardigheden afgeschaft, man en vrouw gelijkgesteld. Zo kwam men ertoe de rechtsstaat als door en door ziek te verklaren. Dit waren dan volgens Anema kritiekpunten, die uit de praktijk van